


 university of groningen

Holwerd-aan-Zee als kans voor het bevorderen van de brede welvaart voor inwoners Holwert e.o.

Presentatie voor EXPEDITIE "Bezinnen aan het wad" georganiseerd door Holwerd-aan-Zee, Doopsgezinde Kerk, Holwert, 26 januari 2023.

Jouke van Dijk
 Hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse, Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
 Voorzitter SER Noord-Nederland
 Email: jouke.van.dijk@rug.nl Website: www.joukevandijk.nl

1


 university of groningen

Waar gaan we het over hebben?

- Hoe staan Holwert en Noardeast Fryslân ervoor: Economie, Demografie en Brede Welvaart
- Hoe ziet het eruit voor de langere termijn?
- Nut en noodzaak Holwerd-aan-Zee.

2


 Minsken yn in úthoeke
 In Kronyk fan de Dongeradielen



2006

Sake Banna

3




Jaren zestig

4

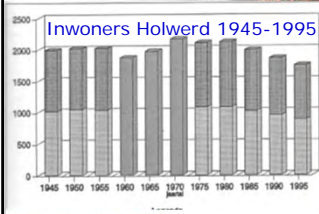
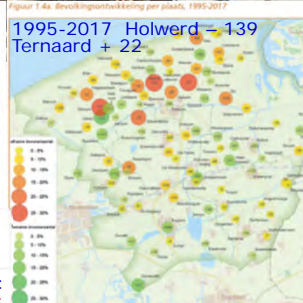

 university of groningen

Onderzoek Leefbaarheid Holwerd door Linda Huisman 1995 op verzoek van Dorpsbelangen & de Ondernemersvereniging



Resultaat: Holwerders willen zelf de handen uit de mouwen gaan steken!

5

Inwoners Holwerd 2014 - 2022: verdere daling van 1.700 - 1.545

Sinds 1980 daalt de bevolking van Holwerd van ruim 2000 naar 1.545 in 2022
 → er moet wat gebeuren!

6

university of groningen

Voorzichtig begin in 1996:
Stichting Recreatie en Toerisme: haven met 10 ligplaatsen + camping met 50 plaatsen + 2 trekkershutten + kano verhuur

Holwerd hoopt met nieuwe haven op groei

7

university of groningen

Nieuwe Docky! Nieuwsblad voor Noardeast-Fryslân

Holwerd profiteert van nieuw gemaal

10-12-98

'Als dit van de grond komt, is veel meer mogelijk'

Holwerder wil gemaal in zeedijk

Idee Ids Minnema in 1998: iets doen met toerisme, de pier en de verbinding met het Wad door doortrekken vaart!

8

university of groningen

Lange tijd stil tot Burgerinitiatief Holwerd-aan-Zee!

Holwerd aan Zee is verkozen tot één van de 18 favoriete Groningse en Friese bestemmingen en is daarmee een inspiratiebron voor één van de nieuwe WINK-treinen van Arriva. De Holwerd aan Zee trein staat sinds 18 januari 2022 op de rails.

9

university of groningen

Hoe staan Holwert en Noardeast-Fryslân er voor?

Economie, arbeidsmarkt, brede welvaart, bevolking en woningmarkt.

10

university of groningen

Groei banen per COROP-regio tussen 1996 en 2020:

- Oost-Groningen blijft achter
- Delfzijl enige regio met afname banen

Kaart 1. Groei banen per COROP-regio tussen 1996 en 2020

11

university of groningen

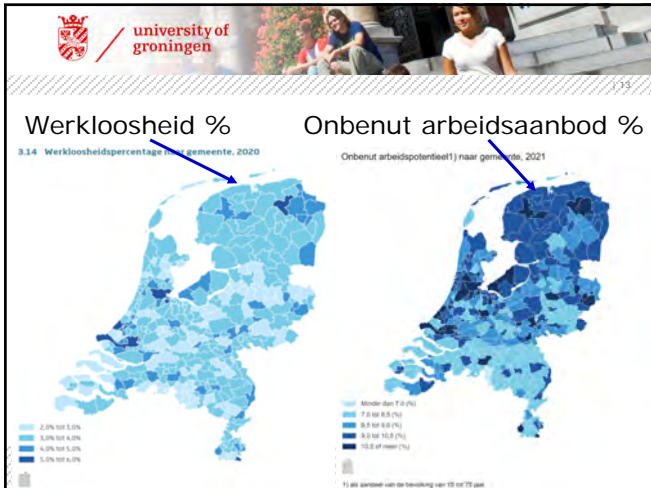
Banengroei in % voor 2012 - 2021 vooral in ZO-Fryslân en Waddeneilanden, minste in ZW en Noardeast Fryslân

Procentuele ontwikkeling banen regio's 2012-2021

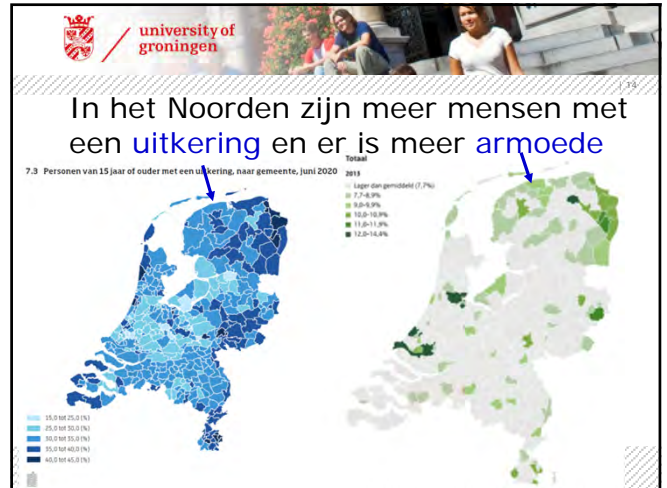
Regio	Procentuele ontwikkeling banen (2012-2021)
Noordwest-Fryslân	~6.5%
Noordoost-Fryslân	~2.5%
Zuidwest-Fryslân	~4.5%
Zuidoost-Fryslân	~10.5%
Waddeneilanden	~11.5%

Bron: Factsheet Werkgelegenheid Provincie Fryslân, april 2022

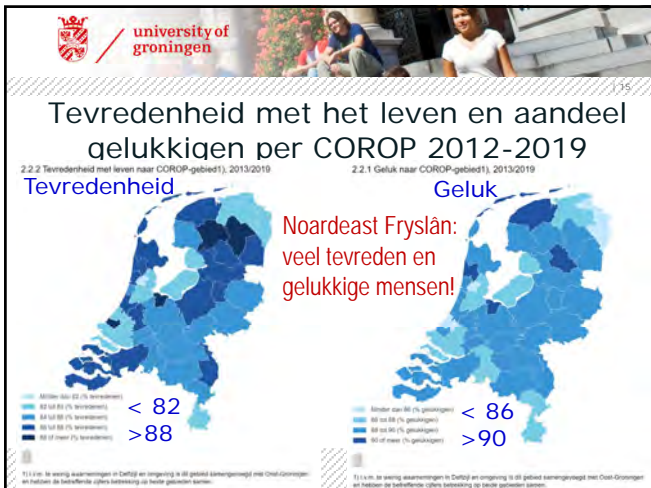
12



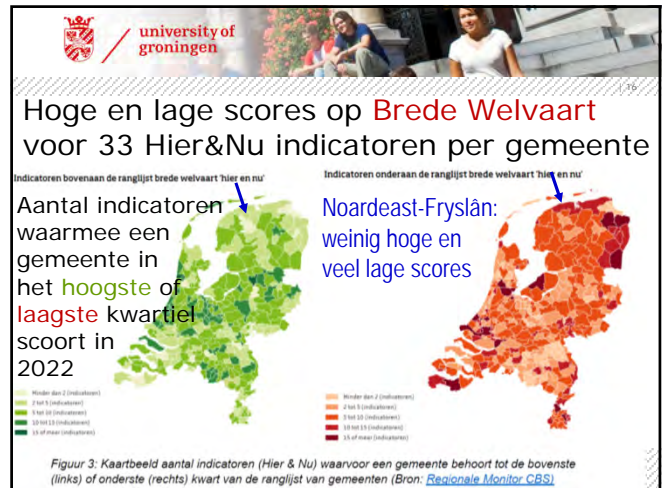
13



14



15



16

Bijlage 1 Overzicht indicatoren Fryslân

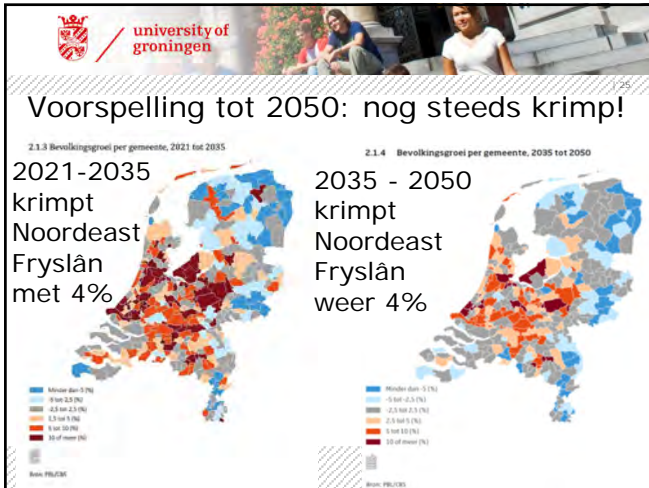
Onderstaande tabel geeft een totaaloverzicht van de thema's en indicatoren breed welvaart, de meest recente meting, de trend en de ranking in vergelijking met de andere provincies.

Thema	Indicator	Waardevaarschijning	Trend	Ranking	Provincie	
Hier & Nu	Welzijn	Levensverwachting	80,2 (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende ruimte	17,7% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende kwaliteit	42,6% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende betaalbaarheid	47,5% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende duurzaamheid	46,3% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende diversiteit	41,7% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende toegankelijkheid	41,7% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende veiligheid	41,7% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende gezondheid	41,7% (2021)	↑	1	1
	Wonen	Woningaanbod met voldoende sociale cohesie	41,7% (2021)	↑	1	1
Later	Materiële welvaart	BBP	420,0 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Arbeidsduur	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Aanwezigheid banen	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Hoger opgeleiden	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Afstand voorzieningen	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	BBP	420,0 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Arbeidsduur	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Aanwezigheid banen	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Hoger opgeleiden	14,5 (2021)	↑	1	1
	Materiële welvaart	Afstand voorzieningen	14,5 (2021)	↑	1	1

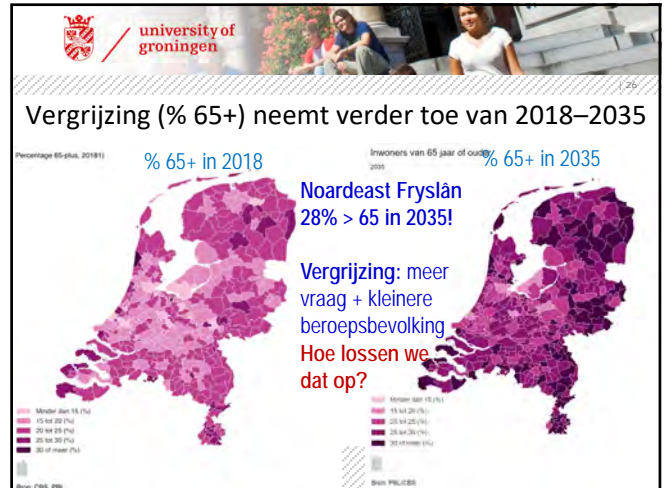
17



18



25



26

Waar liggen de kansen voor het vergroten van de Brede Welvaart?

Toerisme, Wonen: **Holwerd-aan-Zee!**

Landbouw, o.a zilte teelten

Zakelijke en persoonlijke diensten,

Kleinschalige ambachten

27

Toerist ontdekt het Noorden

Dark Sky-toerisme: kans tegen krimp

Weerstand nachtoerisme heikel punt in Waadhoeke

Waddenkust wil alleen belevingstoerist

UNESCO Werelderfgoed Wadden

28



29



30



31



32

Zeespiegelstijging → verzilting is er en wordt erger, maar biedt ook kansen voor zilte teelten, pootaardappels

Proefperceel 240 x 42 m (1 hectare)
7 concentraties, 8 replica's
56 vakken in twee rijen van 28
1 vak is 8 bij 20 meter

33

Innovatie in 1939: kruising wereldberoemde aardappelras Doré is gemaakt door Holwerder 'Grutte Ids' Bierma

Doré is in 1939 ontstaan uit de kruising: Eersteling x [Record x (Bravo x Alpha)] en in 1947 in de handel gebracht. Doré is een zeer vroeg tot vroeg consumptieaardappelras en heeft geelvezige, rondovale, vlakogige knollen met een bruine schil. De consumptiekwaliteit is aanmerkelijk beter dan die van de andere vroege rassen. Dit ras kan het beste op kleigrond en goede zandgrond geteeld worden.

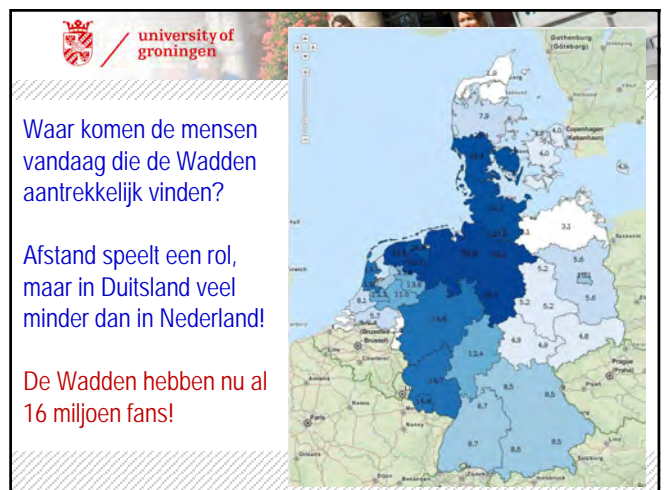
Waarom kan dat niet opnieuw met zilte teelten?

Foto: Rasbak - Eigen werk, CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2107512>

34



35



36

university of groningen

THUISMARKT

Omvang van de thuismarkt is beperkt

Half uur reistijd met de auto
Ca. 170.000 inwoners

Uur reistijd met de auto
Ca. 600.000 inwoners

TOERISTISCH-RECREATIEVE POSITIONERING HOLWERD AAN ZEE

37

Er wonen 15 miljoen mensen binnen 500 km afstand: een hele grote potentiële toeristen markt!

7 min Randstad
5 min Ruhrgebied
2 min Hamburg
0,5 min
0,1 - 0,3 min
< 0,1 min

Vrijtijdseconomie kan toeposker worden in de regionale economie van het Noorden!

38

university of groningen

De Centrale As

Noodzakelijk, maar niet voldoende voor economisch groei:
→ er moet wel een reden zijn om er naar toe te gaan!
Holwerd-aan-Zee?

39

BOUWSTENEN VOOR HET DELTAPLAN
NOORDLIJK NEDERLAND EN HET STEDELIJK NETWERK NEDERLAND BETER VERBONDEN

Investeren in het spoor:
Lelylijn
Saksenlijn

+ het aanbod 220.000 huizen te bouwen, 45.000 in Fryslân!

40

IN HET NOORD

Waar moeten die 220.000 huizen komen?

Lelylijn is een foel voor het Noorden

Lelylijn is ook goed voor toerisme

Meer te kiezen voor jongeren door Lelylijn

Veelbesproken Lelylijn van Groningen naar Randstad komt er, in 2038

Stek spaar- en huzejild yn eigen plannen

41

Uur van de waarheid voor bereikbaarheid Ameland

Vaart het veer naar Ameland straks van Ferwert naar Hollum?

42

university of groningen

HaZ past in een groter geheel van toeristische bestemmingen langs de kust + de eilanden + steden Dokkum, Leeuwarden

Bestemmingsniveau

Holwerd aan Zee vormt volgens het Uitvoeringsplan Waddenzee van het Waddenzeefonds (2007-2026) een logische bestemming met Leeuwarden, Dokkum, Schier en Ameland als relatief 'interne' Waddenzee ontwikkelingsgebied met recreatieve ruimte.

TOERISTISCHE-BEGRIPPEN: POSTHOERWIC, HOLWERD AAN ZEE

43

university of groningen

Waar liggen de kansen van het vergroten van de Brede Welvaart in Noardeast Fryslân?

Holwerd-aan-Zee kan helpen!

Maar krijg je waar voor je geld?

→ MKBA (Maatschappelijk Kosten-Baten Analyse)

44

university of groningen

Er moet geïnvesteerd worden!

Zo ziet de markt voor Nederlandse vakantiewoningen eruit

In de komende jaren wordt verwacht dat de Nederlandse markt voor vakantiehuizen in Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zal groeien. Dit kan worden ondersteund door de bouw van vakantiehuizen in bestaande gebouwen of op nieuwe locaties.

Bron: Rijksoverheid, 2022.

45

university of groningen

MKBA van HaZ: **kosten** 112-116 miljoen (twee varianten: niet of wel bevaarbaar)

Afbeelding 3.1 Het plan Holwerd aan Zee: de niet-bevaarbare (S1) en wel bevaarbare (S2) natuurlijke variant

S1: Regelwerk met verticale hefschuif

S2: Overvaarbare regelwerk met stormvloedkering

Bron: Arcadis, 2022.

46

university of groningen

MKBA van HaZ: **baten** 166-176 miljoen

Afbeelding 2.1 De drie baten van de natuur:

Brede Welvaart

Sociaal-economische baten: Natuur levert mensen welvaart/welzijn via gebruik en niet-gebruik (ecosysteemdiensten)

Financiële baten: inkomsten voor mensen

Voor niet-geëxploiteerde natuurgebieden is de financiële waarde vaak gering, want niemand verdient eraan

Ecologische baten: Natuur heeft intrinsieke waarde; welzijn plant & dier

Bron: Ruijgrok et al., 2007.

47

Tabel 4.2 MKBA-uitkomsten nader gedetailleerd

Contante waarden in miljoenen euro's bij een discountvoet voor kosten van 1,6% en voor baten van 2,25% over een periode van 103 jaar en prijspeil 2021

	Natuurlijke variant Zonder varen	Natuurlijke variant Met varen
Kosten		
Vaarrecreatie	38,90	40,24
Getijdemeer	31,16	31,16
Vismigratie	8,13	8,13
Hoogwaterveiligheid	29,85	31,90
Oppervlaktewater	1,91	1,91
Kabels en leidingen	4,51	4,51
Recreatievoorzieningen	2,62	2,62
Overige objecten	8,84	8,84
Risicoreservering & financiering	11,27	11,27
Enmalige kleiervakop*	-24,91	-24,91
Totale kosten	112,29	115,67
Baten/effecten		
Netto opbrengst kleiervakop	1,22	1,22
Exploitatiebaten verblijfsrecreatie	79,72	80,79
Exploitatiebaten dagrecreatie	13,23	13,23
Recreatieve beleevingsbaten	6,33	6,33
Werkgelegenheidsbaten	18,45	18,66
Woongebotsbaten landschapsverfraaiing	9,08	18,15
Baten van vermeden leegland	12,36	12,36
Baten van voorzieningenbehoud	16,83	16,83
Erfgoedbaten	3,68	3,68
Biodiversiteitsbaten	5,25	5,25
Landbouwopbrengsten	0,00	0,00
Totale baten	166,14	176,50
Saldo (baten - kosten)	53,85	60,82
Ratio (baten / kosten)	1,48	1,53

*deze post is bij het VKA in mindering gebracht bij het planonderdeel getijdemeer.

48

 university of groningen

MKBA HaZ: baten-kosten: +54-61 miljoen

Tabel 4.1 MKBA uitkomsten op hoofdlijnen

	Natuurlijke variant Zonder varen	Natuurlijke variant Met varen
Contante waarden in miljoenen euro's bij een disconto-voet voor kosten van 1,6% en voor baten van 2,25% over een periode van 103 jaar en prijspeil 2021		
Kosten	112,29	115,67
Baten	166,14	176,50
Saldo (baten - kosten)	53,85	60,82
Ratio (baten / kosten)	1,48	1,53

Op MKBA's valt van alles aan te merken en de uitkomsten hangen af van allerlei aannames. Maar het geeft wel degelijk inzicht en dan luidt de conclusie: **investeren in HaZ is verantwoord!**
Waarom gebeurt er nog niks?

49

fryslân 23

'Alternatief Holwerd desastreuus'

Holwerd aan Zee: ons eigen Dubai?

Dragers waterproject Holwerd: even ademhalen en doorgaan

Alternatief voor Holwerd aan Zee: buitendijks strand

Enthousiasme blijft voor Holwerd aan Zee

Leeuwarden Het ontzuchtende rapport over de slagingskansen van Holwerd aan Zee maakt de ambassadeurs van het waterproject niet nerveus.

Onverdroten zetten ze hun strijd voor het milieuproject bij de Waddenzeeleje voort. Initiatiefne-

baar en onderhoudbaar zijn. Verantwoordelijk gedrupeerde Klaas Fokkinga blijft onverminderd enthousiast. 'Wij binnre noch net safier om te sizzen: dit wurdt 'm net. Sa lêze wy it rapport ek net, dat dat de konkurêje is.'

Fen niet-openbare notitie legt een bom onder Holwerd aan Zee. Drie

50

Cijfers plannen Holwerd aan Zee slaan dieproud uit

Komt Holwerd nog wel aan zee?

Is gaswinning erger dan Holwerd aan Zee?

Holwerd aan Zee: 1200 bedden nodig

Vrees voor veruyppen Waddeneilanden

fryslân 23

51

LEEUEWARDER COURANT **Vorige week in de LC:**

Nederland stuurt Patriot-luchtafweer naar Oekraïne

Initiatiefnemer verbijsterd over plotse wending standpunt GS

Vandaag in de LC:

Holwert springt in de bres voor zeeproject

Lot van Holwerd aan Zee ligt in handen PS

De magie van haar perspectief heeft inmiddels haar werk gedaan

52

 university of groningen

Conclusies

- Holwert heeft al tientallen jaren te maken met een **afnemende bevolking** en de bevolking is bereid daar de handen zelf voor uit de mouwen te steken.
- De **regionaal economische ontwikkeling** in de regio Noardeast Fryslân blijft **achter** bij de rest van Fryslân en de rest van Nederland. De arbeidsparticipatie is lager en de **werkloosheid**, het aantal mensen met een uitkering en de **armoede** zijn groter.
- De krimp in de regio lijkt te stabiliseren en de mensen in Noardeast Fryslân zijn **tevredener en gelukkiger** vergeleken met de rest van Nederland.
- Noardeast Fryslân scoort op de indicatoren voor **Brede Welvaart** vaker lager en minder vaak hoger dan in de rest van het land.
- Op **langere termijn is er een sterke vergrijzing** en de voorspelling is dat de bevolking verder gaat **krimpen tot 2050**.

→ er is dus alle aanleiding om te proberen het tij te keren en het burgerinitiatief **Holwerd-aan-Zee** biedt daartoe een unieke mogelijkheid!

53

 university of groningen

Waarom moet Holwerd-aan-Zee doorgaan?

- Er moet iets gebeuren, Holwert ziet dat al lang in en de burgers hebben zelf dit initiatief genomen. Er is dus een breed **draagvlak**.
- De mogelijkheden zijn beperkt: Toerisme, Wonen, Landbouw, o.a ziltte teelten, Zakelijke en persoonlijke diensten, Kleinschalige ambachten.
- Holwerd-aan-Zee draagt direct of indirect bij aan al deze mogelijkheden, voor het dorp zelf, maar ook voor de regio en de rest van het land.**
- Dat geldt ook voor de nieuwste varianten, die juist realistischer zijn.**
- De MKBA laat zien dat de baten groter zijn dan de kosten. De baten zijn sociaaleconomisch, financieel en ecologisch → **dus 3 x win!**
- De publieke financiering is nagenoeg rond en private investeerders willen meedoen. Als overheden nu stoppen lopen ze investeringsgeld mis!
- Conclusie: ga nu eindelijk snel aan de slag met Holwerd-aan-Zee!**

54



Over verhalen gesproken:

Holwerders zijn trots op hun dorp!

Dat blijkt ook uit dit gedicht dat met de antwoorden werd meegestuurd met de enquête voor het afstudeeronderzoek van Linda Huisman in 1995.

HOLWERT

Ik wenje dêr sa fredich
oan'e igge fan 'sêe,
yn dat smûke doarpkje
dêr haw ik myn stee.

De polders foar de ruten
dêrefter de seedyk,
swartbûnt fee en skiep
en loften nea gelyk.

Moaier plakje op ierde
bestiet der foar my net,
wat der ea ek barre mei
yn Holwert leit myn hert.

Dat romme en dat wide
fan ús moaie Fryske gea,
de dyk en d'âlde toer
wier, dat ferlit ik nea.

Ingezonden door: een anonieme respondent

55



Dank voor uw aandacht

56



Holwerd-aan-Zee als kans voor het bevorderen van de brede welvaart voor inwoners Holwert e.o.

Presentatie voor EXPEDITIE "Bezinnen aan het wad" georganiseerd door Holwerd-aan-Zee, Doopsgezinde Kerk, Holwert, 26 januari 2023.

Jouke van Dijk
Hoogleraar Regionale Arbeidsmarktanalyse, Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Voorzitter SER Noord-Nederland
Email: jouke.van.dijk@rug.nl Website: www.joukeyvandijk.nl

57